

Мікава Н. М.,
 викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
 Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ HAIR В АНГЛОМОВНОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню особливостей вербалізації концепту HAIR в англomовних казках та легендах. Аналіз функціонування відповідних номінацій уможливив виділення актуалізованих ознак концепту.

Ключові слова: концепт, фольклор, номінація.

Постановка проблеми. На сьогодні головними завданнями когнітивної лінгвістики є дослідження специфіки категоризації та концептуалізації; опис організації внутрішнього лексикону людини відповідно до структур репрезентації знань та механізмів пам'яті; пояснення когнітивної діяльності людини у процесах породження, сприйняття і розуміння мовлення, комунікації; дослідження пізнавальних процесів і ролі природних мов у їхньому здійсненні; встановлення співвідношення мовних структур із концептуальними; співвідношення мовних знаків та відображених у них культурних реалій; виявлення та опис мовної картини світу та її фрагментів тощо [9, с. 214].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальноприйнятим тлумаченням концепту є таке визначення – «термін, що служить поясненню одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини; це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини» [8, с. 90].

Розвиток когнітивної семантики призвів до виникнення декількох напрямів аналізу концептів відповідно до методологічної орієнтації дослідників. Слід зазначити, що спільним для всіх напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані передусім з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням [7, с. 192–193]. Українська дослідниця І.С. Шевченко виокремлює такі напрями концептуального аналізу:

1) культурологічний напрямок представлений у дослідженнях Ю.С. Степанова, де концепт визначається як згусток культури у свідомості людини; саме у вигляді концепту культура входить у ментальний світ людини, і завдяки йому людина сама входить у культуру та іноді впливає на неї; це основний осередок культури у ментальному світі людини [6, с. 40–41];

2) об'єктом лінгвокультурологічного напрямку є культурний концепт як ментальне утворення; цей підхід спрямований на комплексне вивчення певної мови, свідомості та культури [3, с. 151];

3) представники логіко-ейдетичного напрямку наголошують на необхідності співвіднесення елементів структури значення та об'єднання їх у складі певної (схемної) структури при концептуальному аналізі та зосереджують свою увагу на базових фреймах побудови лексично представлених концептів [2, с. 12];

4) у рамках когнітивно-поетичного напрямку аналізується образний простір концепту у художньому тексті та текстові концепти художньої прози [10, с. 193];

5) основна спрямованість семантико-когнітивного підходу полягає у дослідженні співвідношень семантики мови з концептосферою народу, співвідношень семантичних процесів з когнітивними [5, с. 173]. Саме розгляд семантики мовних одиниць, які об'єктивують концепти, дозволяє отримати доступ до змісту концептів як мисленневих одиниць. Услід за представниками цього напрямку визначаємо концепт як базову одиницю мисленневого коду людини, яка має внутрішню структуру, що складається із концептуальних ознак, є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства, містить комплексну інформацію про відповідний предмет або явище, а також про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю та ставлення до цього предмета чи явища [5, с. 175; 4, с. 100]. Слід зазначити, що концепт є інформаційною структурою, яка відображає уявлення людини про об'єкти не тільки духовного, а й матеріального буття, тобто концепти розрізняються за ступенем конкретності-абстрактності [1, с. 26].

Представники зазначеного напрямку вважають мову одним з основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, а відтак й інструментом опису концептів, тому предметом семантико-когнітивних досліджень є різні засоби репрезентації, тобто вираження, передачі концептів у мові. Аналіз складу того чи іншого концепту виявляється через значення мовних одиниць, що репрезентують такий концепт, їх словникові тлумачення, фразеологізми та мовленнєві контексти [1, с. 31].

Виклад основного матеріалу. Мета нашої роботи полягає у вивченні особливостей функціонування номінативних одиниць, які вербалізують концепт HAIR, що уможливить виділення його актуалізованих ознак.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з англійських легенд, серед яких легенда про леді Годіву, та народних казок. Художні закони, за якими будується фольклорний твір, зокрема і казка, завжди мають яскраво виражені психологічні, культурні риси самого типу мислення народу. Саме ці жанрові особливості зумовили вибір народних казок як матеріалу нашого дослідження.

За соматичною ознакою виокремлюємо три лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ), які вербалізують концепт HAIR в англійській мові, а саме: ЛСГ “headhair”, ЛСГ “facialhair” та ЛСГ “bodyhair”.

Загальний обсяг вибірки за вказаними джерелами складає 40 випадків вживання номінативної одиниці “hair” (репрезентанта ЛСГ “headhair”), “beard” – 7, “lashes” – 1 (ЛСГ “facialhair”). Конституенти ЛСГ “bodyhair” не були зафіксовані в ході аналізу. Розглянемо особливості функціонування зазначених ЛСГ у досліджуваному матеріалі.

ЛСГ “*headhair*” найбільш широко представлена в англійському фольклорі. Найчастіше номінація *hair* вживається у портретному описові персонажів. Щодо гендерної приналежності, то зауважимо на приблизно рівній кількості жіночих та чоловічих портретів з невеликим превалюванням перших (23 та 17 відповідно). Наведемо кілька прикладів:

“...and on it sat fair Burd Helen combing her beautiful golden *hair* with a golden comb” [12, с. 202];

“Randal was about thirteen now, a tall boy, with dark eyes, black *hair*” [12, с. 164].

Зазначимо, що досліджувана номінація часто супроводжується сталими епітетами, які вказують на золотавий колір волосся (*golden*), або на його шовковистість (*silken*), наприклад:

“He [Tam Lin] was tall and handsome, and he had deep grey eyes and dark *silken hair*” [12, с. 55].

Для підкреслення краси персонажу та його волосся використовують і стилістичні прийоми, зокрема порівняння, наприклад:

“When the girl-baby grew white as milk, with cheeks like roses and lips like cherries, and when her *hair, shining like golden silk, hung down to her feet so that her father and all the neighbours began to praise her looks*” [10, с. 250].

Отже, першою актуалізованою ознакою аналізованого концепту є краса. Крім цього, вживання номінації *hair* поряд з прикметником *white* є ознакою похилого віку:

“The years that had turned Lady Ker’s *hair white*, had made Jean a tall, slim lass” [10, с. 175].

“...the old lord, who still sat by his window, wrapped in his long *white hair*” [10, с. 47].

Ще одна ознака досліджуваного концепту яскраво актуалізується у відомій легенді про леді Годіву. Легенда розповідає, що Годіва була прекрасною дружиною графа Леофріка. Піддані графа страждали від непомірних податків, а Годіва вмовляла свого чоловіка знизити податки. Одного разу, під час бенкету, п’яний Леофрік пообіцяв знизити податки, якщо його дружина пройде оголеною на коні по вулицях Ковентрі. Він був упевнений, що ця умова буде непринятною для жінки. Але Годіва все-таки пішла на це:

“She rode naked – *only cover ed in her long hair* – through the streets of Coventry in order to gain remission of the oppressive taxation imposed by her husband don’t hesitate” [11].

Жителі міста, які дуже любили та поважали Годіву за доброту, в призначений день зачинили віконниці та двері своїх домівок, ніхто не вийшов на вулицю. Тож вона непоміченою вона пройшла крізь усе місто. Граф був вражений самовідданістю дружини та дотримав слова – знизив податки. Згідно з деякими версіями легенди, тільки один мешканець міста вирішив визирнути, але одразу осліп. Так народився англійський фразеологізм про «підглядаючого Тома» (англ. *Peeping Tom*).

Як бачимо, у зазначеному випадку метафорично актуалізується природна захисна функція волосся. Подібний випадок фіксуємо і в казці *St George of Merrie England*, яка оповідає про життя та подвиги святого Георгія. Одного разу під час бою святий Георгій використав пасмо свого волосся як захисний обладунок, що й допомогло йому вижити:

“So being part free he tore his long locks of amber-coloured *hair* from his head and wound them round his arms instead of gauntlets” [10, с. 14].

Що ж стосується ЛСГ “*facial hair*”, то, як ми вже зазначали, вона представлена переважно номінативною одиницею *beard*,

вживання якої актуалізує ознаки концепту, такі як вік людини та її мудрість:

“On a stone, sat an old, old man with white beard” [10, с. 159].

Висновки. Дослідження дозволило виділити три лексико-семантичні групи, які вербалізують концепт HAIR в англійській мові, а саме: ЛСГ “*headhair*”, ЛСГ “*facialhair*” та ЛСГ “*bodyhair*”. У фольклорних джерелах найбільш широко представлена перша із зазначених груп, тоді як остання відсутня у нашій вибірці. Вживання досліджуваних номінативних одиниць актуалізують ознаки концепту, такі як краса, вік, мудрість та захист.

Перспектива подальшого дослідження вбачається в аналізові вербалізації концепту HAIR в англійському фольклорі.

Література:

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Издательство Тамбовского университета, 2000. – 123 с.
2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Когнитивная семантика : материалы второй международной школы-семинара. – Ч. 2. – Тамбов, 2000. – С. 10–13.
3. Карасик В.И. Языковой круг: Личность. Концепты. Дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Пименова М.В. Методология концептуальных исследований / М.В. Пименова // Вестник Кемеровского государственного университета. Сер. «Филология». – 2002. – Вып. 4(12). – С. 100–105.
5. Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики / З.Д. Попова, И.А. Стернин // *Vitainlingua*: К юбилею профессора С.Г. Воркачева : сборник статей / отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар : Атриум, 2007. – С. 171–180.
6. Степанов Ю.С. Константы : словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
7. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике / И.С. Шевченко // *Вісник ХНУ*. – 2006. – № 725. – С. 192–195.
8. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 248 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. *English Fairy Tales*, 1994. London: Wordsworth Classics. 256 p.
11. Lady Godiva. [online] Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Godiva.
12. *Scottish Folk and Fairy Tales*, 1997. London: Penguin Books. 206 p.

Микава Н. М. Вербализация концепта HAIR в английском фольклоре

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей вербализации концепта HAIR в английских сказках и легендах. Анализ функционирования соответствующих номинаций позволил выделить актуализированные признаки концепта.

Ключевые слова: концепт, фольклор, номинация.

Mikava N. Verbalization of the concept HAIR in the English folklore

Summary. The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept HAIR in the English fairy tales and legends. The analysis of the functioning of the corresponding nominations enabled singling out foregrounded features of the concept.

Key words: concept, folklore, nomination.